

D'*Iliades i Odissees a Europa*

Anna CORTADELLES i ADZERIAS i Rubén José GARCÍA MURIEL

Traduccions d'Homer en llengües europees

A partir del s. XIV i, sobretot, des de la caiguda de Constantinoble (1453), l'emigració d'erudits bizantins va propiciar el redescobriment de la llengua i els textos grecs a Occident, on havien romàs oblidats durant segles. El 1488 es va publicar a Florència la primera versió impresa de la *Iliada* i l'*Odissea*, editades pel bizantí Demetrios Chalcondylas, i el 1504 Aldo Manuzio va imprimir a Venècia una edició completa d'Homer, reeditada i millorada en dues versions posteriors (1517, 1521).

Les primeres traduccions directes del grec van aparèixer poc després d'aquestes impressions. Així, a Venècia, l'any 1544 es publicà la traducció del cant I de la *Iliada* de Francesco Gussano i el 1573 veié la llum la traducció de l'*Odissea* en octaves reials de Lodovico Dolce. La traducció italiana en vers més coneguda, però, és la *Iliada* en hendecasíl·labs de Vincenzo Monti (1810) i, en prosa rítmica, l'*Iliada* i l'*Odissea* de Rosa Calzecchi Onesti (1950, 1963, Einaudi). A França, Hugues Salel, secretari del rei François I, va traduir el 1545 els primers deu cants la *Iliada* en alexandrins i l'any 1577 Amadis Jamyn la va completar amb la traducció dels cants restants, mentre que l'*Odissea* no fou traduïda al francès íntegrament fins el 1604 per Salom Certon. Actualment, les versions franceses més emprades són la *Iliada* de Paul Mazon (Les Belles Lettres, 1975) i l'*Odissea* de Victor Bérard (Les Belles Lettres, 1924), ambdues en prosa.

A Anglaterra, les traduccions de la *Iliada* (1611) i l'*Odissea* (1614) de George Chapman es van convertir en *best-sellers* del moment. Van tenir també gran transcendència les traduccions de la *Iliada* (1672) i l'*Odissea* (1675) de Hobbes i les versions poètiques de Pope (1715, 1725). Avui són d'ús general la *Iliada* d'Augustus Murray (1924-5, Harvard University Press), l'*Odissea* de Thomas Edward Lawrence (1932, Oxford University Press) i la de Richmond Lattimore (1965, Harper & Row), totes influïdes pels esdeveniments històrics del moment. Pel que fa a Alemanya, les primeres traduccions daten del segle XVII, però són canòniques la *Iliada* i l'*Odissea*

(1791) del poeta romàntic Johann Heinrich Voss, que les versificà inspirant-se en l'hexàmetre grec.

Finalment, en un panorama dominat per homes, cal destacar les veus femenines d'Homer. Especialment importants foren les traduccions en prosa de la *Iliada* (1699) i l'*Odissea* (1708) fetes per Anne Dacier, que van acabar desencadenant una forta polèmica literària (*la Querelle d'Homère*). Del segle XX són notables les traduccions en castellà de Laura Mestre i les versions en italià de Rosa Onesti, abans mencionades. Recentment, dues dones han fet sonar de nou la veu d'Homer en anglès: Caroline Alexander, amb la seva *Iliada* (Ecco, 2015) i Emily Wilson, amb l'*Odissea* (2017, W. W. Norton & Company).

Les traduccions d'Homer al castellà

Al llarg del s. XIX, els estudis hel·lènics castellans, tant a la Península com a Hispanoamèrica, van veure ressorgir l'interès per la literatura homèrica, cosa que va incentivar l'aparició de noves traduccions d'Homer. Tanmateix, abans dels testimonis vuitcentistes ja s'havien dut a terme algunes –ben poques– versions castellanques dels poemes homèrics, totes d'escassa fortuna, com per exemple, a mitjan s. XVI, la pionera *Odissea* ("La Ulixea") de Gonzalo Pérez, en hendecasíl·labs lliures; a finals del mateix segle i en el mateix tipus de vers, la *Iliada* de Lebrija Cano; o, molt més tardana però també en hendecasíl·labs lliures, la *Iliada* d'Ignacio García Malo (1788).

Durant el s. XIX, augmentà, si més no des d'un punt de vista teòric, la preocupació per oferir versions directes i més fiables dels textos grecollatins. De totes maneres, en aquell moment el nivell científic dels estudis clàssics a la península era encara molt inferior al d'altres regions europees, i això repercutia en la qualitat de les traduccions. Entre les versions vuitcentistes castellanques de la *Iliada*, la més famosa és la de Gómez Hermosilla (1831), que va servir com a traducció de referència al llarg del s. XIX. Era, altra vegada, una versificació en hendecasíl·labs lliures de l'epopeia; en canvi, Narciso del Campillo optà per la prosa en la seva *Iliada* (1870), encara inèdita. Pel que fa a les versions castellanques de l'*Odissea*, deixant a banda les parcials, durant el s. XIX se'n van publicar dues d'indirectes fetes per traductors que no sabien grec, la d'Antoni de Gironella, que va ser la primera traducció d'Homer impresa a Catalunya (1851), i la de Ramón Canales (1880). Sis anys després, Federico Baraibar y Zumàrraga publicava a Madrid la seva *Odissea*.

Ja al s. XX, l'hel·lenista barceloní Lluís Segalà i Estalella va encapçalar, gràcies a l'enorme èxit de les seves traduccions, la democratització d'Homer en llengua

castellana. L'any 1927 s'agruparen a les *Obras Completas de Homero* (Montaner y Simón) les seves versions publicades prèviament a la mateixa editorial, la *Iliada* (1908), l'*Odissea* (1910) i els *Himnos homéricos, Batracomiomaquia, Epigramas y fragmentos de poemas cíclicos* (1927). Reeditades una infinitat de vegades i utilitzades com a referència fins a la dècada dels 80, aquestes traduccions pretenien transportar en castellà els hexàmetres grecs amb una fidelitat escrupolosa en termes de contingut; formalment, però, Segalà optava per la prosa i desestimava qualsevol intent de versificació.

Daten de principis del segle XX les traduccions de la intel·lectual i hel·lenista cubana Laura Mestre, possiblement l'única dona que ha traduït totes dues epopeies homèriques al castellà, però que, tanmateix, resten inèdites. Amb pocs anys de diferència, aparegueren les versions indirectes i poc afortunades de Gómez de la Mata (la *Iliada*, 1915), Hernández Luquero (l'*Odissea*, 1916) i Manuel Vellvé (la *Iliada* de 1919 i l'*Odissea* de 1929). Tampoc no van gaudir de gaire bona premsa la *Iliada* d'Aguado (1935), que evocava el to de les cançons de gesta medievals, ni les traduccions, força difoses, de Bergua. De mitjan segle passat destaquen les versions de Pabón (1947), la *Iliada* en prosa rítmica de Ruiz Bueno (1956) o el mateix poema en hexàmetres de Fernando Gutiérrez (1953). A partir de la dècada dels 80 s'inicia un període fecund en quantitat de traduccions, entre les quals es poden mencionar, de l'editorial Gredos, l'*Odissea* versificada de Pabón (1982) i la *Iliada* en prosa de Crespo Güemes (1991) o, a Càtedra, la *Iliada* de López Eire (1989) i l'*Odissea* de Calvo Martínez (1988). El 1995 va sortir la primera versió de la *Iliada* en hexàmetres de García Calvo (Lucina), i el 1999 l'edició bilingüe de García Gual (1999). També es poden citar les edicions mexicanes de la *Iliada* de Bonifaz Nuño (1996) i l'*Odissea* de Tapia Zúñiga (2013).

BIBLOGRAFIA

HIGHET, Gilbert (1951): *The Classical Tradition: Greek and Roman Influences on Western Literature*, Oxford, Clarendon Press.

HUALDE, Pilar (1999): «Valoración de las traducciones de Homero en los siglos XIX y XX en España e Iberoamérica: de Hermsilla a Leconte de Lisle». *Contemporaneidad de los clásicos en el umbral del tercer milenio: Actas del congreso internacional de los clásicos. La tradición grecolatina ante el siglo XXI* (La Habana, 1 a 5 de diciembre de 1998), p. 369-377.

- (2014): «*Iliada* de Homero, en la traducció de Ignacio García Malo (1788)», Alicante: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes. Disponible a <http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmzcz9v2>.
- MIRANDA CANCELA, Emilia (2001): «Laura Mestre, helenista y traductora de Homero». *CFC: egi* 11, 2001, 299-312.
- PALLÍ BONET, Julio (1953): *Homero en España*. Barcelona: Universitat de Barcelona / Imprenta Elzeviriana.
- PÒRTULAS, Jaume (2016): «Els estudis homèrics a Barcelona entre els segles XIX i XX», *Afers: fulls de recerca i pensament*, vol. 31, n. 85 (2016), 697-713.
- REYNOLDS, Leighton D. & WILSON, Nigel G. (1986): *Copistas y filólogos : las vías de transmisión de las literaturas griega y latina*, Madrid, Gredos.
- RUIZ BUENO, Daniel (1955): «Versiones castellanas de la *Iliada*», *Helmantica* 6, 1955, 81-110.
- SÁNCHEZ JIMÉNEZ, Francisco (2008): «Luis Segalá y Estalella: cien años de *Iliada* castellana», *Baetica. Estudios de Arte, Geografía e Historia*, 30, 2008, 189-202.